

Welke instrumenten kunnen docenten in het VO en MBO gebruiken om hun pedagogisch handelen te evalueren?

Beantwoord door Leonie Brummer (antwoordspecialist) en Armaghan Efat (kennismakelaar Kennisrotonde).

23 oktober 2023

KR. 1765

Kort antwoord

Om leerlingen goed te ondersteunen en om een veilig klas- en schoolklimaat te creëren, moet een docent in staat zijn tot goed pedagogisch handelen. Uit wetenschappelijk onderzoek blijkt dat zelfrapportagevragenlijsten en observaties ingezet worden om pedagogisch handelen te meten en evalueren. Deze instrumenten meten onder andere (keuzes voor) instructie, klassenmanagement, leerlingbetrokkenheid, opvattingen over lesgeven en leren, en communicatie van de docent. Een deel van deze instrumenten zijn beschikbaar in het Nederlands.

Antwoord

Didactisch versus pedagogisch handelen

Een goede docent is in staat om goed te handelen op zowel didactisch als pedagogisch vlak (Hiemstra et al., 2013). Deze twee concepten gaan hand-in-hand, maar zijn conceptueel verschillend. Waar didactisch handelen het overdragen van kennis en vaardigheden naar leerlingen betreft, slaat pedagogisch handelen op het ondersteunen van leerlingen en het creëren van een veilig klas- en schoolklimaat (Van Tuijl & Matthijssen, 2019). Didactiek wordt gedefinieerd als de keuzes die een docent maakt ten aanzien van inhoud en onderwijsmethoden (Augustsson & Borström, 2016), terwijl pedagogiek gezien wordt als een impliciete vaardigheid, zonder duidelijke instructie (Hiemstra et al., 2013). Voor beide concepten bepalen opvattingen van de docent over diens eigen rol én de vaardigheden van leerlingen welke aanpak een docent kiest in de klas (Van Gennip et al., 2006).

Didactisch en pedagogisch handelen verschillen ook in de mate waarin ze wetenschappelijk onderzocht zijn. Er bestaan meerdere meta-analyses die inzicht geven in de effectiviteit van didactisch handelen (zie Aguilera & Perales-Palacios, 2020; Singh & Kharb, 2013). De positieve effecten van technieken zoals directe instructie (Stockard et al., 2018) en het uitschrijven van leerdoelen op het bord (Kennisrotonde, 2020) zijn aangetoond in wetenschappelijk onderzoek. Voor pedagogisch handelen is dit net even anders: er zijn weinig tot geen wetenschappelijk (effect)studies beschikbaar. Interventies gericht op pedagogisch handelen zijn veelal beschrijvend van aard (zie Hallam & Ireson, 2005; Niemi & Jahnukainen, 2020; Rix et al., 2009). Daarnaast lijken bepaalde interventies effectief voor het bevorderen van het pedagogisch handelen van de leraar, maar het blijft onduidelijk welke aspecten daarvan dan effectief zijn (Conn, 2017;

Damon et al., 2016). Hierdoor mist pedagogisch handelen de wetenschappelijke onderbouwing die didactisch handelen wel heeft.

Door het ontbreken van wetenschappelijk bewijs wordt pedagogisch handelen veelal bepaald aan de hand van normatieve kaders. Door deze normatieve kaders wordt pedagogisch handelen gewoonweg gezien als onderdeel van het takenpakket van docenten, zonder dat duidelijk wordt wat dit precies inhoudt. Pedagogisch handelen wordt veelal in één adem genoemd met didactisch handelen, namelijk als pedagogisch-didactische vaardigheden zonder de concepten uit elkaar te trekken (zie Inspectie van Onderwijs, 2011). Daarnaast wordt het concept op verschillende manieren geïnterpreteerd. Denk bijvoorbeeld aan omschrijvingen van pedagogisch handelen als enkel het volgen van het curriculum, als een wetenschappelijk construct, of als een holistische benadering die zowel rekening houdt met individuele als culturele verschillen (Grice, 2019). Door het gebrek aan wetenschappelijk bewijs blijft de vraag bestaan wat effectieve docenten anders doen dan minder effectieve docenten wat betreft het pedagogisch handelen.

Eigenschappen van pedagogisch handelen

Het ontbreekt dus aan een duidelijke afbakening van het concept pedagogisch handelen. Wel zijn er eigenschappen die vaak geassocieerd worden met pedagogisch handelen, zoals het ondersteunen van leerlingen om kennis expliciet te maken en het creëren van een veilig klas- en schoolklimaat. Goed pedagogisch handelen vereist van docenten dat zij de juiste vragen stellen, de leerbehoeften afstemmen op de behoeften van leerlingen, en weten wanneer gebruikt gemaakt moet worden van instructiestrategieën (Edwards et al., 2007). Dit gebeurt door gebruik te maken van intuïtie, rationaliteit, empathisch luisteren en reflectie op de eigen rol in relaties en interacties (Hiemstra et al., 2013; Sellar, 2009). Pedagogisch handelen kent een gedeelde verantwoordelijkheid tussen docenten, maar ook tussen management en docenten (Grice, 2019). Door deze gedeelde verantwoordelijkheid wordt professionele ontwikkeling vaak gezien als onderdeel van pedagogisch handelen (Keung et al., 2021). Dit sluit aan bij de opmerking dat goede docenten worden gevormd door training en het opdoen van ervaringen (Daane et al., 2018).

Pedagogisch handelen meten

Doordat er op verschillende manieren gekeken kan worden naar pedagogisch handelen is het uitdagend om geschikte meetinstrumenten te vinden. Zo bestaan er zelfrapportagevragenlijsten, die onder andere gebruik maken van een Likertschaal en een rubric (m.a.w. een zelfscan), en observatie-instrumenten. Welke van deze meetinstrumenten het meest geschikt is, is onder andere afhankelijk van leerdoelen en tijdsinvestering van de docent, het team en/of het managementteam.

Het meten van zelfeffectiviteit

Er bestaan zelfrapportagevragenlijsten die algemeen pedagogisch handelen en pedagogische overtuigingen meten. De *Teachers' Sense of Self-Efficacy* (TSES¹) kent een drietal subschalen die algemeen pedagogisch handelen meten, namelijk in hoeverre de docent zichzelf competent voelt in (a) instructie (voorbeeld: *"In mijn onderwijs ben ik in staat om goede vragen te stellen aan mijn leerlingen"*), (b) klassenmanagement (voorbeeld: *"In mijn onderwijs ben ik in staat om mijn verwachtingen over leer(ling)gedrag duidelijk te maken"*), en (c) leerlingbetrokkenheid (voorbeeld: *"In mijn onderwijs ben ik in staat om mijn leerlingen te motiveren"*; Tschannen-Moran & Woolfolk Hoy, 2001). In het bijzonder heeft de laatste schaal betrekking op pedagogisch handelen. De items worden beantwoord middels een Likertschaal. Hogere scores op deze items betekent dat de docent van zichzelf vindt dat hij goed pedagogisch kan handelen. Het instrument is getest op validiteit en betrouwbaarheid; deze zijn beide voldoende (Tschannen-Moran & Woolfolk Hoy, 2001).

Naast zelfrapportage vragenlijsten hebben Tobón en collega's (2021) een rubric ontwikkeld, de SOCME-10², die het pedagogisch handelen inzichtelijk maakt voor docenten. Het instrument is voldoende betrouwbaar gebleken (zie Nunnally & Bernstein, 1994 in: Tobón et al., 2021). Deze rubric dekt tien aspecten van pedagogisch handelen, zoals het motiveren van leerlingen, het omgaan met verschillende opvattingen, en communicatie met leerlingen. Voor elk van deze aspecten wordt omschreven welke gedragingen passend zijn voor elk van de vijf ankerpunten: erg laag, laag, gemiddeld, gemiddeld tot hoog en erg hoog. Als docenten aangeven dat zij erg laag scoren op het aspect van communicatie, is de desbetreffende beschrijving: *"Ik werk niet aan strategieën ter bevordering van actief luisteren, dialoogvoering, respectvolle communicatie en conflictoplossing"* (Tobón et al., 2021). Hoewel deze rubric overeenkomsten heeft met een zelfrapportagevragenlijst, is de mate van detail hoger in deze rubric. Middels deze rubric kan men precieze pedagogische handelingen inzichtelijk krijgen ten behoeve van professionele ontwikkeling.

Het meten van pedagogische opvattingen

De pedagogische opvattingen van een docent bepalen welke type instructie zij inzetten. Met de *Teaching as Persuasion Instrument* (TAPI³; ontwikkeld door Dole & Sinatra, 1999) geven docenten aan in hoeverre zij vinden dat docenten de rol hebben om de opvattingen van een leerling te veranderen. Voorbeelden van items zijn *"In het lesgeven overtuig je leerlingen om anders naar bepaalde zaken te kijken"*, en *"Effectieve docenten veranderen de opvatting van leerlingen"*. De vragen worden beantwoord aan de hand van een Likertschaal, waarbij een hoge score betekent dat docenten vinden dat lesgeven en leren gestoeld zijn op het aanpassen

¹De Nederlandse versie—vertaald vanuit het Engels—van de TSES is gebruikt in het onderzoek van Zee en collega's (2016), maar de Engelstalige versie is opgenomen als bijlage.

²Er bestaat geen Nederlandse versie van dit instrument.

³Er bestaat geen Nederlandse versie van dit instrument.

van andermans opvattingen. De betrouwbaarheid van schalen in dit instrument wisselt (Sinatra & Kardash, 2004).

Observatie-instrumenten

Pedagogisch handelen kan tevens gemeten worden middels observaties, veelal in de vorm van het turven van bepaalde handelingen (Seidman et al., 2018). Observaties kunnen een relevantie toevoeging zijn op de zelfrapportage vragenlijsten (Postholm, 2012), zeker als individuele leerdoelen van een docent verschillen van leerdoelen van collega's en/of management. Het observatie-instrument van Seidman en collega's (2018) is voldoende betrouwbaar en valide. Dit instrument onderscheidt drie gebieden van pedagogisch handelen, namelijk handelingen gericht op instructiestrategieën (bijv. *"De docent betreft de leerlingen bij het leren en de onderwijsactiviteiten"*), gevoelig- en betrokkenheid bij leren (bijv. *"De docent linkt het onderwerp van de les aan het dagelijkse leven"*), en dieper leren (bijv. *"De docent breekt het onderwerp stap-voor-stap op in kleinere stukjes om leerlingen te helpen met leren"*). De items worden, net als de TSES en TAPI, beantwoord met een Likertschaal. Een hogere score komt overeen met een hogere zelfinschatting van goed pedagogisch handelen.

Een betrouwbaar en valide observatie instrument is de International Comparative Analysis of Learning and Teaching (ICALT¹; Maulana et al., 2015). Dit instrument bevat een zestal schalen: (a) veilig en stimulerend leerklimaat, (b) efficiënt klasmanagement, (c) heldere instructie, (d) intensieve en activerende les, (e) afstemmen instructie en verwerking op verschillen, en (f) aanleren van meta-cognitieve vaardigheden. Zo heeft de schaal "Veilig en stimulerend leerklimaat" items die onder pedagogisch handelen geschaard kunnen worden. Denk aan *"De leraar zorgt voor een ontspannen sfeer"* en *"De leraar ondersteunt het zelfvertrouwen van leerlingen"*. De schaal over heldere instructie kent tevens items die pedagogisch handelen onderschrijven, namelijk *"De leraar stemt de instructie af op relevante verschillen tussen leerlingen"* en *"De leraar stemt de verwerking van de leerstof af op relevante verschillen tussen leerlingen"*.

Geraadpleegde bronnen

Aguilera, D., & Perales-Palacios, F. J. (2020). What effects do didactic interventions have on students' attitudes towards science? A meta-analysis. *Research in Science Education*, 50, 573–597.

Augustsson, G., & Borström, L. (2016). Teachers' leadership in the didactic room: A systematic literature review of international research. *Acta Didactica Norge*, 10(3), 1–19.

Conn, K. M. (2017). Identifying effective education interventions in sub-Saharan Africa: A meta-analysis of impact evaluations. *Review of Educational Research*, 87(5), 863–898.

¹ Documenten over de ICALT zijn terug te vinden op de website van Begeleiding Startende Leraren (zie <https://bsl-utrecht.nl/achtergrondinformatie/icalt/>). Op deze website staat de achtergrondinformatie over de ontwikkeling van de ICALT naast informatie voor de implementatie van de ICALT in de praktijk.

- Daane, A. R., Haglund, J., Robertson, A. D., Close, H. G., & Scherr, R. E. (2018). The pedagogical value of conceptual metaphor for secondary science teachers. *Science Education*, 102(5), 1051–1076.
- Damon, A., Glewwe, P., Wisniewski, S., & Sun, B. (2016). *Education in developing countries – what policies and programmes affect learning and time in school?*
- Edwards, M. N., Higley, K., Zeruth, J. A., Murphy, P. K. (2007). Pedagogical practices: Examining preservice teachers' perceptions of their abilities. *Instructional Science*, 35, 443–465.
- Grice, C. (2019). Leading pedagogical reform. *International Journal of Leadership in Education*, 22(3), 355–370.
- Hallam, S., & Ireson, J. (2005). Secondary school teachers' pedagogic practices when teaching mixed and structured ability classes. *Research Papers in Education*, 20(1), 3–24.
- Hiemstra, K., Schoones, J., De Loo, O., & Robijns, M. (2013). *Omgaan met verschillen op het snijvlak van pedagogisch en didactisch handelen: Een verkenning.*
- Inspectie van het onderwijs (2011). *De begeleiding van beginnende leraren in het voortgezet onderwijs.*
- Kennisrotonde (2020). *Maakt het uitschrijven van leerdoelen op het bord leerlingen bewuster van wat ze leren in de les?* (KR. 1051).
- Keung, C. P. C., Cheung, A. C. K., Mak, B. S. Y., & Tam, W. W. Y. (2021). Perceptions of Hong Kong secondary school teachers on effective pedagogical practices for curriculum reform: A multi-group analysis. *Asia Pacific Journal of Education*, 1–13.
- Maulana, R., Helms-Lorenz, M., & Van de Grift, W. (2015). Development and evaluation of a questionnaire measuring pre-service teachers' teaching behaviour: A Rasch modelling approach. *International Journal of Research, Policy and Practice*, 26(2), 169–194.
- Niemi, A., & Jahnukainen, M. (2020). Educating self-governing learners and employees: studying, learning and pedagogical practices in the context of vocational education and its reform. *Journal of Youth Studies*, 23(9), 1143–1160.
- Pardino, A., Gleyzer, I., Javed, I., Reid-Hector, J., & Heuer, A. (2018). *The best pedagogical practices in graduate online learning: A systematic review.* *Creative Education*, 9, 1123–1144.
- Plomp, T., Pelgrum, W. J., & Law, N. (2007). *SITES2006-International comparative survey of pedagogical practices and ICT in education.* *Education and Information Technologies*, 12, 83–92.
- Postholm, M. B. (2012). Teachers' professional development: A theoretical review. *Educational Research*, 54(4), 405–429.
- Rix, J., Hall, K., Nind, M., Sheehy, K., & Wearmouth, J. (2009). What pedagogical approaches can effectively include children with special educational needs in mainstream classrooms? A systematic literature review. *Support for Learning*, 24(2), 86–94.

Seidman, E., Kim, S., Raza, M., Ishihara, M., & Halpin, P. F. (2018). [Assessment of pedagogical practices and processes in low and middle income countries: Findings from secondary school classrooms in Uganda.](#) *Teaching and Teacher Education*, 71, 283–296.

Sellar, S. (2009). The responsible uncertainty of pedagogy. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 30(3), 347–360.

Sinatra, G. M., & Kardash, C. M. (2004). [Teacher candidates' epistemological beliefs, dispositions, and views on persuasive pedagogy.](#) *Contemporary Educational Psychology*, 29, 483–498.

Singh, V., & Kharb, P. (2013). [A paradigm shift from teaching to learning gross anatomy: Meta-analysis of implications for instructional methods.](#) *Journal of Anatomical Society of India*, 62, 84–89.

Stockard, J., Wood, T. W., Khoury, C. R. (2018). The effectiveness of direct instruction curricula: A meta-analysis of half a century of research. *Review of Educational Research*, 88(4), 479–507.

Tobón, S., Juárez-Herhández, L. G., Herrera-Meza, S. R., & Núñez, C. (2021). [Pedagogical practices: Design and validation of SECME-10 rubric in teachers who have recently entered basic education.](#) *Psicología Educativa*, 27(2), 155–165.

Tschannen-Moran, M., & Woolfolk Hoy, A. (2001). Teacher efficacy: Capturing an elusive construct. *Teaching and Teacher Education*, 17, 783–805.

Van der Lans, R., Zwart, R., Klugkist, I., & Van Tartwijk, J. (2017). [Een exploratieve studie naar de samenhang tussen het pedagogisch-didactisch handelen en de interpersoonlijke communicatie van leraren.](#) Paper gepresenteerd op Onderwijs Research Dagen 2017 te Antwerpen.

Van Tuijl, C., & Matthijssen, B. (2019). [Meer aandacht nodig: Het belang van pedagogisch handelen.](#)

Meer weten?

- Kennisrotonde (2020) [Wat is de effectiviteit van pedagogische strategieën op de leerprestaties van mbo-studenten niveau 1 en 2?](#)
- Kennisrotonde (2018) [Welke methodieken en instrumenten kunnen docenten helpen hun pedagogische relatie met leerlingen te versterken?](#)

Over deze vraag

Opgesteld door: Leonie Brummer (antwoordspecialist) en Armaghan Efat (kennismakelaar Kennisrotonde)

Vraagsteller: Projectleider mbo-instelling

Onderwijssector: Vo, mbo

Trefwoorden: Pedagogisch handelen, zelfscan, professionalisering, pedagogisch klimaat, zelfeffectiviteit.

Referentie: Referentie: Kennisrotonde. (2023). *Welke instrumenten kunnen docenten in het VO en MBO gebruiken om hun pedagogisch handelen te evalueren?* (KR. 1765)

Dit antwoord is gepubliceerd op [Kennisrotonde.nl](https://kennisrotonde.nl). De Kennisrotonde is samen met NCO en Onderwijskennis een dienst van het NRO.